

Els dies 2, 3 i 4 de novembre, a la capital del Bages ha tingut lloc la Fira de Manresa, una gran festa que omple de gom a gom places, carrers, teatres, sales, tavernes, i en general qualsevol racó que tinga vida pròpia a la ciutat. Tot el centre històric es converteix en l'aparador on es mostra la música de desenes de grups que han furgat en les arrels tradicionals a fi de confeccionar una música identitària, o simplement reconstrueixen el que han vist en pobles de Catalunya, les Illes i el País Valencià. Amb les desenes i desenes d'actuacions que hi ha hagut, durant tres dies a aquesta fira s'han escenificat les dues grans visions que en l'actualitat té la música d'arrels tradicionals.

Música contra la globalització

JORDI INCERERA

Un acte del Tradicionàrius, el festival que ha esdevingut un referent dins de l'àmbit de la música d'arrel tradicional.

Tot i que els investigadors i estudiosos no coincideixen totalment, la música d'arrels tradicionals (a un nivell molt genèric podem definir-la com a folk en general) en l'actualitat es concreta en dues o tres grans tendències, que tenen més o menys èxit segons les circumstàncies de cadascun dels racons dels Països Catalans. Seguint el mestratge de Vicent Torrent, estudiós de la música tradicional, i cantant del grup valencià Al Tall, d'una banda podem definir la música tradicional com "aquella música que ha anat construint-se i transformant-se generació rere generació i que ha tingut com a vehicle cultural la transmissió oral, allò que ha arribat per tradició a la població i podem anomenar cadena tradicional". La cadena tradicional es mostra en actes privats i manté una vigència més o menys puntual segons les zones.

Aquesta música, segons diu Torrent al seu llibre *La música popular*, "ha estat present en mil circumstàncies de la vida de la nostra gent acomplint diverses funcions que en definitiva es poden resumir en una: ajudar a viure". Ací englobaríem totes les músiques que encara es poden escoltar arreu dels Països Catalans, cantades per aquelles persones que les fan servir per acompanyar les tasques quotidianes. El major nombre el conformarien les cançons de treball agrícola (segar, llaurar, batre...), cançons de bressol, religioses, cançons de ronda i mil formes musicals més les quals viuen un procés de desaparició imminent conseqüència de l'avanç de la societat industrial i tecnològica.

Restauració. A partir d'aquesta definició de música tradicional, podem abastar dos grans corrents musicals, més actuals, que s'hi basen. El primer gran corrent seria el conjunt de músiques que s'amunteguen davall la denominació de "restauració". Torrent i la majoria d'investigadors caracteritzen aquesta pràctica com una intervenció sobre la música tradicional amb ànim de restaurar una tradició que ha arribat deteriorada o es recorda, però que no s'executa amb la finalitat que li va donar origen, o aquesta s'ha perdut. Aquest paisatge musical

que pot estar en runes és recuperat i es "reconstrueix". Aquesta pràctica no té en l'actualitat un perfil professional, sinó que els qui s'hi dediquen són gent més o menys qualificada, però en qualsevol cas ho fan sense una dedicació exclusiva. La reconstrucció, perquè estiga d'acord amb la tradició, exigeix un motiu obvi, com és el coneixement previ de la tradició musical que es vol restaurar. A aquesta tasca s'han dedicat grups de danses, grallers i dolçainers, aquells que rescaten peces que s'interpretaven amb sacs de gemecs... tots els quals intenten millorar les peces musicals replegades d'una altra època. S'ha pogut comprovar a la Fira de Manresa la vigència d'aquesta variant de la música tradicional.

El segon àmbit, la *riproposta*, com li diuen uns, o la reelaboració, com la caracteritzen unes altres persones, té com a objectiu ja no la intervenció sobre el repertori antic, sinó la creació de repertori musical nou seguint el llenguatge o els patrons musicals de la tradició. La *riproposta* va nàixer a Itàlia fa ara trenta anys, aproximadament, quan a partir de la Nuova Compagnia di Canto Popolare intel·lectuals i artistes van fer una ullada cap a la cultura tradicional i la necessitat de recuperar-la i preservar-la. La reelaboració, actualment és la línia que més ha triomfat dins del món genèric del folk. Si més no des d'un punt de vista comercial. Si d'una banda al País Valencià i les Illes abunden grups dels dos tipus, amb una important presència de la restauració; és a Catalunya on el fenomen de la *riproposta* assoleix real-

ment unes quotes majors quant a nombre de grups, si més no respecte a les Illes i el País Valencià.

Des del punt de vista teòric la diferència entre les dues modalitats preeminentes de música d'arrels tradicionals és evident. Però les fronteres es difuminen. Hi ha un gran nombre de grups que agafen el llenguatge de la tradició, i el modelen, l'actualitzen, li donen perspectives noves, però també, al mateix temps, refan temes d'abans amb instruments d'avui o amb instruments d'abans i d'avui. És el que hem pogut veure a primers de novembre a la Fira de Manresa, però també es pot veure anualment en unes altres concentracions, com el Tradicionàrius (Principat), les Nits de la Mediterrània (Palma de Mallorca), o el Festacarrer d'Ondara (Marina Alta).

I també, quin és el llenguatge de la tradició? Sobre aquesta mateixa perspectiva, Josep Vicent Frechina, investigador valencià que coordina la revista de música i cultura popular *Caramella*, de tot l'àmbit de la llengua catalana, diu que la *riproposta* només es pot entendre en termes totalment estrictes. *Riproposta* és la nova creació. I reelaboració i restauració són les músiques que formen la denominació folk, encara que actualment el folk s'identifica majoritàriament amb la *riproposta*, o amb un grau intermedi entre la *riproposta* i la restauració més proper al primer que al segon.

Els instruments. Els instruments emprats en aquestes músiques són una barreja d'instruments tradicionals (dolçaines, flabiols, sacs de gemecs, tarota, simbomba, gralles, panderetes, tabals, violes de roda, llaüts...), més uns altres de més moderns o utilitzats en uns altres estils musicals, com ara la guitarra, el butzuki, l'acordió diatònic, el trombó, l'oboè, el teclat o la bateria. Comercialment parlant, la seua pròpia estructura fa que el localisme impregne la música tradicional, d'ací que, pels especialistes, la supervivència de tants grups per a un mercat nacionalment "només català" seria poc menys que impossible. Heus ací la marca "Música mediterrània que s'imposa a poc a poc".

'Riproposta' és la nova creació. I reelaboració i restauració són les músiques que formen la denominació folk

El País Valencià disposa de dues grans xarxes de distribució-promoció

Exceptuant un menut conjunt de formacions musicals que han aconseguit transcendir en l'espai i el temps, perseverar en la memòria de 25 anys de música folk a Catalunya, el País Valencià i les Illes, la majoria de grups tant de *riproposta* com de restauració no han abastat una gran difusió. Al Tall i Urbàlia Rurana al País Valencià; Uc, S'Albaida, Biel Majoral, Al-Mayurqa o Música Nostra a les Illes; i Primera Nota, Clau de Lluna o el Pont d'Arcalís al Principat són algunes de les formacions més conegudes adscrites a la *riproposta* que han aconseguit exportar la seua música més enllà de les nostres fronteres, i enriquir-la amb les aportacions de músiques d'uns altres indrets del món. Es tracta de grups que prèviament han estudiat o investigat la tradició musical del seu país, i amb un major o menor nivell de coneixements musicals, li han donat una nova forma.

Des del punt de vista de la restauració cal destacar l'intens treball que s'ha dut a terme a tot l'àmbit lingüístic català, destacant l'aportació de molt distintes formacions, especialment en el cas del País Valencià, on la proporció de restauració és altíssima en el conjunt de la música tradicional. (Alimara, Cardadors..., així com grups més menuts que proliferen per gairebé tot el territori). Aquestes formacions i les de *riproposta*, anualment tenen una sèrie d'espectacles o fires on poden actuar, com són el Tradicionàrius, la Fira de Manresa, les Nits de la Mediterrània (Illes Balears), o el Festacarrer d'Ondara i la Cavalcada del pregó de Castelló, per destacar només alguns dels més significatius.

Si parlem de suport, s'han de destacar les iniciatives que hi ha i les que hi ha hagut per tal de promoure la música tradicional. A Catalunya, la Generalitat ajuda aquestes formacions amb diversos programes. Per exemple podem trobar la Fira d'Espectacles d'Arrel Tradicional, "iniciada l'any 1998 amb l'objectiu de facilitar l'exhibició dels millors espectacles de nova creació inspirats en la

tradició que es produeixen a Catalunya". Aquesta fira, segons es comenta a la web mateix de la Generalitat (www.gencat.es; Departament de Cultura) té l'ajuda de la Llotja de Contractació, que disposa de les noves eines de comunicació i l'ofimàtica. Així s'aconsegueix facilitar la contractació i la programació d'uns productes que incorporen la modernitat i la tradició més plural, de manera que la Fira es consolida com un punt de trobada anual de gestors i de creadors, sense deixar de ser una festa on es pot veure la tradició de les nostres comarques.

Tradicionàrius. A un altre nivell, també la Generalitat de Catalunya ajuda el Tradicionàrius, té el seus propis departaments i programes per a la música tradicional; i ajuda aquelles publicacions que com ara *Caramella*, entre moltes d'altres, difonen el patrimoni musical tradicional. A les Illes també existeixen diversos festivals destinats a difondre la música tradicional, com ara les Nits de la Mediterrània, i ara per ara el Govern Balear paga el bitllet de qualsevol grup illenc que isca del territori a una actuació en l'exterior. El País Valencià, per la seua banda, disposa de dues grans xarxes de distribució-promoció, com ara el circuit SARC (Servei d'Assessorament i Recursos Culturals), on s'exposen els grups, es faciliten les contractacions a ajuntaments i particulars i es proporcionen ajudes de l'administració per a pagar una part de l'espectacle.

El SARC es refereix a grups tant de restauració com de *riproposta*. La Generalitat Valenciana també va crear, fa ara uns quinze anys, la "Fonoteca de materials", una col·lecció de treballs que recullen part de la memòria musical del País Valencià. Són toques de dolçaina, danses i cançoners en general, mig música tradicional, mig restauració. També el projecte del Museu de la Pa-raula, auspiciat per la Diputació de València, camina en aquesta direcció, tot i que en el seu cas la música és un

PERE CARMONA / PAFA GIL

aspecte complementari més. Però resta palesa la voluntat de recuperar, juntament amb testimonis orals, les músiques d'aquelles persones, nascudes entre 1910 i 1920, que les van fer servir en el seu viure o treballar.

A un altre nivell també han ajudat a la difusió de la música tradicional iniciatives com la introducció d'instruments tradicionals en l'ensenyament. Els darrers anys, al conjunt dels Països Catalans, els pobles i viles s'han omplert d'escoles de dolçaina o xirimia i tabal, gralles, sacs de gemecs o tallers de construcció d'instruments autòctons. El cas paradigmàtic va ser, fa uns anys, la introducció de la dolçaina com un instrument que es podia estudiar al Conservatori de València. Aquesta situació de normalitat s'ha beneficiat també de l'ajuda de caixes d'estalvis o fundacions. Unes altres iniciatives, com ara revistes o estudis, han estat auspiciats per ajuntaments o per centres d'estudis comarcals.

A l'hora de gravar les seues maquetes o treballs musicals, els grups dels Països Catalans tenen diverses opcions. TRAM ha estat la discogràfica d'aquests grups per excel·lència. A les Illes, també funciona Blau, però darrerament la discogràfica Blaudiscmedi (Barcelona), o fins i tot segells madrilens com ara Sonifolk o Tecnosaga

A l'esquerra, Biel Majoral, una de les mostres més interessants del folk balear. Dalt, Al Tall, amb Vicent Torrent en primer terme. La música valenciana no es pot entendre sense la seua tasca.

editen grups catalans. Inclús hi ha segells gallegos que editen els nostres músics. Una altra opció que també s'està agafant cada vegada més força és l'autodidició. És dir, són les mateixes formacions musicals les que es preparen el seu treball i el distribueixen pel seu compte, normalment en concerts, el moment en què poden entrar en contacte amb el públic més proper al grup.

L'àmbit de la música tradicional.

Els indrets on encara es pot localitzar música tradicional amb un cert grau de vigència són els més arraconats, i també aquells en què el procés de substitució de les estructures tradicionals no ha quedat tan palès. Aquests dos punts –arraconament, pervivència– no són complementaris. Val a dir que hi ha grans ciutats on la cadena tradicional es conserva amb una certa vigència. Cal, això sí, cercar els llocs.

Quant a la seua supervivència, aquesta música està condemnada a una progressiva adaptació. Arribar a àmbits més generals ha de ser el seu objectiu; juntament amb l'exportació, l'intercanvi i l'enriquiment amb unes altres músiques properes o complementàries. Així, Vicent Torrent, a *La música popular* descriu una situació que avui continua sent totalment vàlida al seu parer. Tota la música tradicional dels països que vol-

ten la mar Mediterrània conforma un espai comú denominat "música mediterrània".

El nord europeu i el sud àrab són els dos àmbits musicals que es fusionen, i donen lloc a espais intermedis on, segons la major proximitat geogràfica i cultural a una zona o una altra, la música tradicional es manté viva o no, i presenta unes característiques més properes a un àmbit o l'altre. Val a dir que al nord la cadena tradicional ja ha caigut, però al sud àrab encara està viva, tot i que cada vegada es veu més amenaçada per l'occidentalització. Catalunya, el País Valencià i les Illes serien dins d'aquesta zona intermèdia, sobretot els valencians i els illencs, però més ubicats en la zona nord que en la sud.

Comercialment parlant. Des d'un punt de vista de supervivència comercial, el nostre espai és massa petit per a l'actual nombre de grups de *riproposta* i restauració que hi ha. La millor mostra és que pràcticament cap d'aquestes formacions pot dedicar-se a viure de la música, ni tan sols aquells que amb el pas dels anys han assolit un reconegut prestigi no sols en l'àmbit català, sinó també en l'exterior. Llavors, quin és el futur de la música tradicional pròpia? Segons l'opinió que cada vegada s'imposa més, l'exportació. Precisament la

investigació a les fonts del sud, on la música encara és viva, permet una barreja que després en l'àmbit musical pot concretar-se en intercanvis, o la identificació de la població amb la nova música fusionada entre el nord i el sud. Així, la música mediterrània transcendeix el localisme de la província geogràfica de la música tradicional i també en resulta una marca comercial.

No obstant això les discrepàncies teòriques vénen ací. La música mediterrània no té un patró estàndard, homogeni, que pugui ser identificat fàcilment per la majoria de la població. És el que pensa Josep Vicent Frechina. "És més imaginació que realitat. La diferència entre la música berber i la catalana, o la del Pirineu és molt gran. És cert que hi ha un solatge comú, però les diferències són majors que les similituds entre les dues músiques." Si finalment es consolidara un estàndard mediterrani seria a costa d'empobrir la riquesa de totes les cultures que volten la Mediterrània. Per contra, els investigadors creuen que dintre de músiques que es podien denominar "mediterrànies" sí que hi ha un estàndard, com en el cas del flamenc, tot i que aquest "patró" mai no ha arribat a ser generalitzat en tot el conjunt. Fora de la Mediterrània sí que hi ha àmbits musicals clarament definits. En sentir la paraula "celta", ningú no dubta del tipus de música de què es parla.

La música folk té origen americà. Ara, quan la idea folk s'ha estès pel món i pràcticament totes les cultures tenen les seues institucions destinades a la difusió de la cultura tradicional musical, i quan la *riproposta* s'ha convertit en l'eixida comercial més rendible, s'imposa la necessitat de superar el localisme. La consolidació de la marca mediterrània com un patró únic pot ser una eixida, però seria a costa de rebutjar la pluralitat que caracteritza els pobles de vora la mar més antiga de la humanitat. Les formacions musicals del País Valencià, les Illes Balears i Catalunya, amb el pas dels anys seran les que continuaran decidint fins on volen que arribe la música tradicional i la seua reinterpretació.

Agustí Hernández